

עת"א 49724/09/23 - אבנר טווק (אסיר) נגד שרות בתי הסוהר- מחלקת האסיר - זימונים, מדינת ישראל

בית המשפט המחוזי מרכז-לוד

עת"א 49724-09-23 טווק (אסיר) נ' שרות בתי הסוהר-מחלקת האסיר - זימונים ואח'
תיק חיצוני:
בפני כבוד השופט דרור ארד-אילון
עותרים
נגד
משיבים
אבנר טווק (אסיר)
1. שרות בתי הסוהר-מחלקת האסיר - זימונים
2. מדינת ישראל

מטעם העותר עו"ד רעות קורוליק מהסניגוריה הציבורית

מטעם המשיב עו"ד חנית איפרגן-פלס

פסק דין

1. בפני עתירתו של אסיר הנושא במאסר בן 18 שנים, ומועד שחרורו המלא הוא בשנת 2031. בעתירה שהגיש בעצמו, הלין על כך שהמשיב מפר את החלטת בית המשפט בעת"א (מרכז) 31966-10-20, שהגיש בעבר, אשר לטענתו קבעה שמהתגמול בגין תעסוקה בכלא, יעוקלו 20% מדי חודש ויוותרו למחייתו 80%.

כן טען שאף שחלק מהכספי התגמול החודשי המוגן מעיקול נצברים בחשבון, המשיב "נועל" אותם, ואינו מאפשר שימוש אלא ב-80% מהתגמול באותו חודש, גם אם יש בחשבון יתרה לא מעוקלת. כך, ביוני 2023, הודיעה לו הגזברות שבכוונתם לעקל את כל הכספים שנצברו בחשבון בסך של 15,422 ₪ (שכוללים 7,000 ₪ שהושבו לו בעתירה הקודמת דנן). לאחר שפנה, עיקלו מחשבונו סך של 10,903 ₪ שמקורם היה בגמול תעסוקה בחודשים קודמים.

על כן ביקש העותר לאפשר לו להשתמש בכספי החשבון הלא מעוקלים, להשיב לו את הכספים שעוקלו בהפרת ההחלטה השיפוטית הקודמת, ולפצות אותו על עגמת הנפש המתמשכת.

2. בעתירה הקודמת, עת"א (מרכז) 31966-10-20, הלין העותר על כך שבחשבונו מומש עיקול לטובת המרכז לגביית קנסות ופיצויים (להלן: המרכז) בסכום של 7,000 ₪ שאותם צבר מגמול תעסוקה לצורך טיפול שיניים.

במהלך העתירה הקודמת הוצגה הנחיית המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (פלילי) מיום 23.10.19 בעניין "תחולת הגנת השכר על תגמול לאסירים עובדים" (ולהלן: "ההנחיה" או "הנחית המשנה ליועם"ש"). הנחיה זו התקבלה בעקבות פסק דין של בית המשפט העליון, בעניין דומה, שדחה עתירת אסיר בשל "מעשה עשוי" (רע"ב 335/19 ברנס נ' מדינת ישראל (2019)). במקרה אחר, הוצגה ההנחיה והתקבלה בהסכמת הצדדים ללא דיון עקרוני (עת"א (מרכז) 44220-08-20 אברהם נ' שב"ס (20.10.20)).

על יסוד דברים אלה, ולאור נכונות המרכז להשיב את הסכום של 7,000 ₪ לעותר, התקבלה עתירתו הקודמת של

עמוד 1

העותר בעניין אותו סכום, ובלי הכרעה עקרונית (9.6.21; כבוד השופט אברהם טל). על כן אין ממש בטענה כאילו המשיב הפר את פסק הדין.

3. בכתב התשובה, טען המשיב כי בשל כך שאין בין שב"ס לאסירים מועסקים יחסי מעביד ועובד, התגמול אינו 'שכר עבודה', ו"אין הוראה בדין הכללי המגנה על סכומים אלה" ולכן "נקודת המוצא הינה, כי צו העיקול חל עליהם באופן מלא". על כן, הוצאה הנחית המשנה ליועץ המשפטי לממשלה לעיל, שקבעה, כי כ"הסדר ביניים" יוחל על גמול העסקת אסירים פטור מעיקול בהתאם להוראת סעיף 8(א) לחוק הגנת השכר, תשי"ח-1958 הקובע כי משכר עבודה פטור מעיקול בהיקף המפורט בסעיף. החלת חוק זה תעשה מכוח סעיף 50(א)(3) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, הקובע כי "כספים המגיעים לחייב שאינו עובד בשכר - כדי סכום שכר העבודה הפטור מעיקול" אינם "נכס בר עיקול בידי צד שלישי".

לטענת המשיב, על הסדר זה חל סעיף 8(ו) לחוק הגנת השכר, הקובע כי "שולם שכר עבודה באמצעות מוסד בנקאי או חברת הדואר יחולו ההגבלות שבסעיף זה על שכר עבודה שבידיהם במשך חודש ימים מיום ששולם להם.", ומכוח ההגנה על הסכום המוגן מסתיימת בחלוף 30 יום מהתשלום, שלאחריהם היתרה היא נכס בר עיקול.

בפועל, בשגרה ניתנת ההגנה האמורה על גמול תעסוקה (ובמקרה דנן 80% מדי חודש), אולם עיקול תקף לשלושה חודשים שבסופם הוא פוקע. משמוטל עיקול חדש, היתרה הקיימת בחשבון - גם אם מקורה בגמול תעסוקה - אינה מוגנת, והיא ממומשת במסגרת העיקול לטובת המרכז, שהטיל את העיקול. לשיטת המשיב "העותר לא יכול לצבור כספים שהיו מוגנים מחודש לחודש ולהפכם למעין 'קופת חסכון', על אחת כמה וכמה, כאשר הוא לא טורח לשלם את החוב העומד כנגדו".

4. עובר לדיון שהתקיים ביום 14.2.24 מונתה הסניגוריה הציבורית לייצג את העותר. בדיון נקבע שכל צד יגיש השלמת טיעון בכתב.

בהשלמת הטיעון מטעם העותר נטען שהמשיב פועל כמעין "ידו הארוכה" של המרכז, באופן הפוגע בחובתו לדאוג לתנאי כליאה הולמים, שכדי לעמוד בהם נדרש האסיר לרכישות עצמיות. נטען, שהעותר אינו מקבל התראות על העיקולים המוטלים על חשבונו, ובפרט ביום 21.5.23 הוטל עיקול על חשבונו, ובלי שקיבל הודעה ביום 25.3.23 מומשה כל יתרתו בחשבונו (למעט מה שנותר מהסכום של 7,000 ₪ שהוחרג מעיקול בעת"א 31966-10-20), בסכום של 10,903 ₪. על כן נטען, שהנחית המשנה ליועץ המשפטי אינה מתירה לעקל כספי גמול תעסוקה הנצברים בחשבון אסיר, ואף הם מוגנים מעיקול.

אבהיר כבר עתה, שהטענה שהעותר לא קיבל הודעה על העיקול נסתרת בדבריו בגוף העתירה, לפיהם, פנה העותר לגזברות להתריע מפני עיקול היתרה ("כי הם רוצים לעקל לי את כל הסכום שהצטבר נכון ל-28/6 15,422 ₪ שמתוכם ה-7,000 שהשיבו לי בהחלטת העתירה הקודמת"), ובעקבות הודעתו, מומש רק סכום של 10,903 ₪ מתוך היתרה.

5. מעבר לדרוש בענייננו, כפי שנפסק אך לאחרונה (עת"א (מרכז) 8811-12-23 והבה נ' שב"ס (5.5.24) והאסמכתאות שם), הן בשל חובת הנאמנות שחב המשיב בניהול חשבון אסיר והן בשל כך שאין לאסיר (בניגוד לחייב שאינו במשמורת) דרך חלופית לקבל מידע על עיקול חשבונו, נדרשת הקפדה על חובת ההודעה המוטלת על המשיב מכוח סעיף 4.4.4 לנוהל שב"ס 07-2021 "עיקול כספי אסיר בגין חוב מטעם לשכת ההוצאה לפועל".

6. בטיעונו המשלים מסר המשיב כי בימים אלה מתקיימים דיונים בעניין שינוי חקיקה ייעודי בעניין זה. לגופם של דברים טען, שאם תתקבל עמדת העותר "יהיה בכך כדי לרוקן מתוכן את צו העיקול ולאפשר לחייב להבריח כספים המגיעים על פי דין לנפגעי עבירה".

דומה שטענה זו חורגת מגדרי הדיון. המשיב פועל כמחזיק בכספי החייב, ואינו נדרש לנקוט עמדה לגופו של החוב. יתירה מכך, החזקת כספים גלויים בחשבון המנוהל בידי המשיב אינה "הברחה" של נכסים.

סמכות

7. ראוי להבהיר את גדרי סמכותו של בית משפט זה בטענות בעניין עיקול על חשבון אסיר. לפי ההלכה הפסוקה, אין לבית משפט הדן בעתירת אסיר לפי סעיף 62א' לפקודת בתי הסוהר, התשל"ב-1971, סמכות להידרש לטענות נגד המרכז לגביית קנסות (או כל גורם מעקל אחר) בכל הקשור לעיקול חשבון אסיר שהוטל על ידו, ובכלל זה להוצאת צו העיקול ולהגנות מפניו (רע"ב 898/20 שיר נ' שב"ס (2020); עת"א (מרכז) 23-03-64008 קורליאונה נ' שב"ס (2023) והאסמכתאות שם; עת"א 61772-11-21 דמקנר נ' שב"ס (2022); עת"א (ב"ש) 17260-08-21 אטיאס נ' שב"ס (2022)).

8. כן אין בית המשפט נדרש לטענות בעלות אופי חיובי-כספי, המבטאות בדרך כלל עילה לתביעה כספית, אשר עתירת אסיר אינה האכסניה המתאימה לביוררה (רע"ב 1602/09 עלאונה נ' שב"ס (2019); עת"א 52333-12-23 גוסב נ' שב"ס (2024) פסקה 14 והאסמכתאות שם).

דיון והכרעה

9. חשבון אסיר מוגדר בנוהל 07-1008, אשר מטיל מגבלות שונות, הן על המקורות להפקדת כספים והן על "תקרת ההפקדה החודשית המצטברת", והן על תקרת ההוצאה החודשית המותרת. כמנהל כספי האסיר, נושא נושא באחריות דואלית הן כנאמן לכספים והן כבעל מעמד וסמכות בכל הקשור להוצאותיו של האסיר, לאישור הכנסותיו, אף להיבטים נוספים (עת"א (מרכז) 52722-04-22 לוינ' נ' שב"ס (2022); עת"א (מרכז) 29953-01-24 טאהה נ' שב"ס (החלטה 20.3.24); עת"א 52333-12-23 גוסב נ' שב"ס (8.4.24)). על כן אין חולק, שהמשיב הוא צד שלישי המחזיק בכספי האסיר לצורך כל עיקול.

10. משנמסר למשיב צו עיקול כדיון, אין חולק שלמשיב ככל מחזיק בכספי חייב, יש חובה לקיים צווי עיקול על נכסי החייב שבהחזקתו ככתבו וכלשונו. עם זאת, "חובת שב"ס לקיים את צו העיקול אינה פוטרת אותו מחובתו האחרת - לשמור על צלם האדם של אסיריו ועל כבודם כבני אנוש" (עת"א 61772-11-21 דמקנר נ' שב"ס (2022) פסקה 28 והאסמכתאות שם); "הסנקציה שמטיל המאסר [...] היא שלילת הזכות לחירות, אין בנוהל שירות בתי הסוהר המוצא מכוחה של הפקודה כדי להוות מקור הולם לפגיעה מהותית בזכות הקניין." (עת"א 52722-04-22 להלן, פסקה 8 והאסמכתאות בפסקאות 6-7).

11. לענייננו, סעיף 3(ב) לחוק המרכז לגביית קנסות קובע, כי "חוב ייגבה בהתאם להוראות חוק זה, ובשינויים המחויבים בהתאם להוראות פקודת המסים (גביה)...". והוא מקנה את הסמכויות הדרושות למנהל המרכז ולסגנו. דרכי העיקול בידי צד שלישי קבועות בפקודת המסים (גביה), ובלי לקבוע מסמרות בעניין זה, דומה שעל המשיב חלות בהקשר הנדון הוראות סעיפים 7, 7א' ו-7ב' לפקודת המסים, ושהוא אינו 'תאגיד בנקאי' כאמור בסעיף 7ג'.

12. פעולת המשיב בכל הקשור לעיקול על חשבון אסיר (בין מטעם ההוצאה לפועל, רשות המסים, המרכז לגביית קנסות, אגרות ופיצויים או בידי כל גורם בעל סמכות עיקול), מוסדרת בנוהל שב"ס 07-2021 "עיקול כספי אסיר בגין חוב מטעם לשכת ההוצאה לפועל". אין למשיב נוהל ספציפי לעיקול מטעם רשות המסים או מטעם המרכז לגביית קנסות (כבעניינו). כפי שהוער בעבר, יש חסר בהסדר החוקי הנוכחי בכל הקשור להתאמת הסדרי העיקול (נוהל ומהות) לתנאי הכליאה, ונמסר, שעניין זה מצוי בשלבים של הסדרה (עניין עת"א (מרכז) 52333-12-23 לעיל).

13. מדברים אלה עולה, שלמשיב כצד שלישי המחזיק בכספי האסיר החייב יש חובה לקיים צו עיקול על נכסי החייב שבהחזקתו, ככתבו וכלשונו. ומנגד, בהעדר הוראה חוקית אחרת, אין למשיב סמכות "להקפיא" או "לנעול" כספים בחשבון העותר שאינם מעוקלים כל עוד עומדת ההוצאה בפקודות הנציבות ובנהליו (ובכלל זה פקודת נציבות 02.34.00 "מרכזי מכר לאסיר"). כך אם אין צו עיקול בתוקף וכך אם כספים אלה אינם נכס בר עיקול.

14. מחשבונית מרכז המכר שהוגשו ואינן במחלוקת, הוברר שבחודש יוני 2023 היתה לעותר יתרה לא מעוקלת של 1,004 ₪ והותר לו לרכוש במרכז מכר רק בסכום של 526 ₪; בחודש יולי 2023 היתה היתרה הלא מעוקלת 1,463 ₪ והותר לו לרכוש במרכז מכר רק בסכום של 806 ₪. מצב דומה התקיים לכל הפחות גם בחודשים אוגוסט, דצמבר 2023 וינואר 2024.

כאמור, מניעת שימוש בכספי העותר שלא היו מעוקלים אינה מבוססת על צו העיקול ואף לא על הוראה אחרת. על כן לא היה רשאי למנוע את השימוש בהם עד לתקרת ההוצאה החודשית המותרת (כאמור בסעיף 12 לפקודת הנציבות 04.32.00 ולהקלות המנהליות שניתנו בגדרה) או עד מלוא היתרה בחשבון האסיר.

15. העותר מוסיף וטוען שאותן יתרות לא רק שלא עוקלו בפועל, אלא שהיו מוגנות מפני עיקול, בשל כך שמקורן בגמול תעסוקה מוגן מעיקול. כפי שאבהיר, שאלה זו חורגת מסמכותו של בית משפט הדן בעתירות אסירים, ומקומה במערכת היחסים שבין החייב לנושה, ובמקרה דנן למרכז לגביית קנסות שהטיל את העיקול.

סעיף 8(א) לחוק הגנת השכר קובע הגבלות על עיקול שכרו של אדם, כך שסכום המגיע כדי 80% או כאמור בטור ג' בתוספת השניה לחוק (לפי הנמוך) אינו בר עיקול. אלא שלא חלים יחסי עובד ומעביד בין אסיר לבין שירות בתי הסוהר ומפעל שמעסיק את האסיר במסגרת שיקומו (בג"צ 1163/98 **שדות נ' שב"ס** (2001)). מילא הגבלת העיקול הקבועה בסעיף 8(א) לחוק הגנת השכר אינה חלה במישרין על גמול תעסוקת אסירים.

סעיף 50(א)(3) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, שכותרתו "נכסים שאינם ניתנים לעיקול בידי צד שלישי", קובע סוגי נכסים "שאינם מעוקלים אותם בידי צד שלישי וצו עיקול על כלל נכסי החייב לפי פרק זה אינו תופס בהם", ובכלל זה "**(3) כספים המגיעים לחייב שאינו עובד בשכר - כדי סכום שכר העבודה הפטור מעיקול**".

סעיף 3(ב) לחוק המרכז לגביית קנסות מחיל את הוראות פקודת המסים (גביה), וסעיף 11 לפקודת המסים (גביה), מחיל על הליכי הגביה את הוראת סעיף 50 לחוק ההוצאה לפועל.

16. הביטוי "**כספים המגיעים לחייב**" שבסעיף 50(א)(3) כולל לפי לשונו גמול תעסוקה המשולם לאסיר (שכן אינו "עובד בשכר"), ועל כן כספים אלה פטורים מעיקול "**כדי סכום שכר העבודה הפטור מעיקול**".

על שכר עבודה הפטור מעיקול כמפורט בסעיף 8(א) לחוק הגנת השכר, חל סעיף 8(ו) לחוק שזה לשונו (הקו התחתי הוסף):

"הגבלות שבסעיף זה חלות גם על שכר עבודה שבידי לשכת העבודה, שירות בתי הסוהר או תאגיד כאמור בסעיף 6, שבאמצעותו מבוצע תשלום לעובד, אבל רשאים הם לנכות כל סכום

שנתנו לעובד כמקדמה על חשבון שכר העבודה; שולם שכר העבודה באמצעות מוסד בנקאי או חברת הדואר יחולו ההגבלות שבסעיף זה על שכר העבודה שבידיהם במשך חודש ימים מיום ששולם להם.

17. הצדדים חלוקים בשאלה, אם הוראה זו חלה גם על "כספים המגיעים לחייב" מכוח סעיף 50(א) לחוק ההוצאה לפועל. אלא ששאלה זו חורגת מגדרי עתירת אסיר והיא מצויה ביחסים שבין החייב לנושה, ובמקרה דנן למרכז לגביית קנסות.

18. עם זאת, בהקשר הנדון, עניינו של אסיר שונה מעניינו של אדם חופשי בשני מובנים. מצד אחד, צרכים בסיסיים של אסיר ובהם לינה, בריאות ומזון - שמי שאינו במשמורת נדרש לשלם עבורם - מסופקים לו ללא תשלום, אף אם אינם כוללים את כל צרכיו.

מצד שני, חייב שאינו במשמורת, שכספו מעוקל, ושצריך לשמור חלק מהשכר המוגן לצרכים עתידיים, יכול לשלם עבורם מראש או בתשלומים או להעבירם כספים לצורך זה לבני משפחה וכיוצא באלה. אלא, שבדרך כלל אפשרויות מעין אלה אינן עומדות לאסיר. ראשית, אסיר אינו רשאי להחזיק בבית הסוהר כסף מזומן או אמצעי תשלום אחר (סעיף 77 לפקודת בתי הסוהר[נוסח חדש], התשל"ב-1971 ותקנות 37, ו-39 לתקנות בתי הסוהר, התשל"ח-1978; בג"צ 1143/22 עמותת דרור למשפחה נ' השר לבטחון פנים וש"ס (2022) פסקה 2). שנית, פקודת הנציבות 04.32.00 קובעת בסעיף 11, כי המקורות הכספיים לרכישת מוצרים הם חשבון האסיר בלבד, אליו מפוקדים כספי משפחה גמול תעסוקה, כספים מנציגי הרש"פ או מענק אסיר נצרך. שלישית, יש לאסיר צרכים חיוניים שאינם מסופקים על ידי המשיב ובכלל זה חלק מטיפול השיניים, השתתפות עצמית בטיפולים רפואיים מסוימים, נעליים, משקפיים, חלק ממוצרי ההגינה, תוספות מזון ועוד. רביעית, אין בידי אסיר לשלם מראש לספקים עבור התקשרות עתידית ובמקרים רבים אף לא לשלם במישרין באמצעות צד שלישי (כמו בני משפחה). חמישית, יש אסירים שאין להם סיוע משפחתי והם תלויים באופן מלא ביכולת רכישה מחשבונם.

19. לאור אלה, תנאי הכליאה מכתבים במקרים רבים ניהול כספי שונה מזה של חייב שאינו מצוי במשמורת. כך עלה בעתירה הקודמת של העותר המוזכרת לעיל, בה התברר שלשם תשלום עבור צרכים חיוניים (רופא שיניים) חסך המשיב במשך מספר חודשים כ-7,000 ₪. מקרה דומה אירע בעניינו של גוסב, אשר חסך במשך תקופה ממושכת מגמול תעסוקה נמוך במיוחד כספים לצורך השתתפות עצמית ברכישת מכשיר שמיעה שלא היה זקוק לפי התוויה רפואית, אולם כשבא לשלם התברר לו בדיעבד שהם עוקלו (עניין גוסב לעיל). צבירת כספים למטרות מעין אלו אינה בגדר "קופת חסכון" בלשון המשיב, אלא הדרך היחידה שעומדת בפני אסיר למימון צרכים חיוניים שלא משולמים על ידי המשיב.

20. כאמור לעיל, "חובת שב"ס לקיים את צו העיקול אינה פוטרת אותו מחובתו האחרת - לשמור על צלם האדם של אסיריו ועל כבודם כבני אנוש" (עניין דמקינר לעיל). על כן, החלתו של סעיף 8(ו) לחוק הגנת השכר על גמול תעסוקת אסיר, צריכה להיעשות בהתאמה לתנאי הכליאה. קרי, כדי שלא יפגעו צרכיו החיוניים של אסיר ובכללם צרכים רפואיים שאינם מסופקים על ידי המשיב (או מחייבים השתתפות עצמית), יש לראות בכספים מוגנים שחוסך האסיר לשם רכישת צרכיו החיוניים, כנס שאינו בר עיקול גם אם לא הוצאו בפועל במשך חודש מהתשלום.

סיכום

21. סיכום הדברים הוא כלהלן:

א. צו העיקול על חשבון העותר הוטל כדין, והמשיב כצד שלישי המחזיק בכספי החייב, נדרש לקיים את הצו

ככתבו וכלשונו;

- ב. כספים שלא עוקלו כאמור, מותר לאסיר להשתמש בהם (בכפוף לפקודת הנציבות 04.32.00), ובהעדר טעם חוקי אחר, המשיב חייב לאפשר לו זאת, עם זאת, דרישת העותר להשבת כספים שלא הותר לו להשתמש בהם ולימים עוקלו, ואף כל דרישתו לפיצוי בגין עגמת נפש הן מעין תביעה לסעדים כספיים, שבית משפט זה אינו האכסניה המתאימה לבררה, ועל כן דין הסעדים בעניין זה להימחק;
- ג. גמול התעסוקה לו זוכה העותר פטור מעיקול עד לסכום הקבוע בסעיף 8(א) לחוק הגנת השכר. אולם טיבם והיקפם של הנכסים שאינם בני עיקול, צריך להתברר ביחסים שבין החייב לגורם המעקל, אינן בסמכותו של בית משפט והכרעה בה אינה נדרשת לצורך הכרעה בעתירה;
- ד. עם זאת, כספים המוגנים מעיקול (קרי 80% מגמול תעסוקה), שהעותר חוסך למימון צרכים חיוניים עתידיים, אשר מפורטים בפני המשיב מראש, נכללים בגדר הסכום הפטור מעיקול אף לאחר חלוף שלושים יום, ובלבד שיוצאו למטרה המפורטת.

ניתן היום, א' אייר תשפ"ד, 09 מאי 2024, בהעדר הצדדים.